

Inudeak

BIZIRAUPENERAKO ZAINITZA

"Inude" hitza entzutean, XIX. mendean hirietan familia aberatsen haurrak zaintzen zituzten emakumeak etorri ohi zaizkigu gogora. Urtero oroitzen ditugu gure kaleetan dotore jantzitako emakume haiek. Errealitatea baina, jai giroan irudikatzen duguna baino askoz konplexuagoa zen. Hernaniko kasua aztertu dugu Hernaniko Udaleko Berdintasun Sailaren beka bati esker, eta aurki liburu formatuan argia ikusiko duen ikerlanaren zertzelada batzuk ekarri ditugu orriotara.

AMAIA RODRIGUEZ OÑATIBIA

Emakumeek elkar lagundu izan dute beti haur jaioberriari esnea emateko arazoren bat sortzen zenean. Amak esne gutxi zuenean, gaixorik egonagatik esnea erretiratzen zitzaionean edo bularra eman ezin zionean, auzoko laguntza jasotzen zuen. Inguruko komunitateak garrantzi handia zuen haur txikia aurrera ateratzeko orduan. XVI. mendean jadanik aurki daitezke halako adibideak Ingalaterran eta ahozko iturriek esker badakigu XX. mendera arte gutxienez horrela izan zela.

Inude gisa jardutea diru-iturri bat ere izan da beste askorentzat, bizirauteko estrategia kolektiboaren baitan. Aberatsentzat, aldiz, etxean inudea izatea besteengandik bereizteko modua zen, klase adierazle bat. Hirietako inude horiek ditugu ezagun, baina badaude folklorik ahaiztutako beste batzuk, haur abandonatuak –espositoak– bularra ematen zieten kasu, XX. mendearen erdira arte funtzio oso garrantzitsua izan zutenak bestalde.

AMA 'ONAK' ETA 'TXARRAK'

XIX. mendean klase burgesek eta "erreformatzailerak" familiaren eredu nuklearra zabaldu nahi izan zuten. Hala, gizona izango zen etxeko iraupenaren ardura-

dun eta emakumeak emazte ona izatera mugatu behar zuten. Medikuntza eta higiena ahotan hartuta, "gaixo" zegoen jendartearen sendatu behar zela uste zuten, zientziaren bidez. Hortaz, edoskitze naturalari eta amak haur biologikoa zaintzeari jarri zitzaion arreta.

Hala ere, etxean inudea izateak jarraitu zuen izaten klase arteko marra loditzeko modu bat aberatsentzat. Eta baserrietan edo langile auzuneetan, berriaz, ezinezkoa zen kapitalismoak ezarri berri zuen familia eredu materialki betetzea... Soroko eta fabrikako lana utzi eta soilik haurren zaintza arduratu?

Familien errealitatea oso bestelakoa zen XX. mendean, Hernaniko Eulalia Lizaso [ezizena] inudearen kasuak erakusten digun bezala. Alarguna zen eta familia zabala zuen: senarra zenaren lehenengo ezkontzatik jaiotako sei seme-alabarekin, bere beste bi seme-alabarekin eta anaia Isidorekin bizi zen, eta horrez gain haur espositoa zuten etxean. Denera hamaika kide ziren baserrian 1940an.

Moral kristau eta burgesa indartsu zetorren ordea. Esaterako, guztiz lotsagarria zen ezkondu gabe edo ezkontzatik kanpo ama izatea, eta jaio berriak abandonatzeko joera hazi egin zen XIX.

mendearen bigarren erdialdean. Egoera horren aurrean erakunde publikoak esku hartzen hasi ziren. Lehenik, haurren heriotza tasa jaisteko –estatu nazio modernoan adierazle baitzen–, eta bigarrenik amatasunaren beste ideia bat zabaldu zelako: emakumeek beren izatean naturalki duten zerbait izatetik, ikas daitezkeen zerbait izatera igaro zen.

Ordura arte Elizaren menpe izandako benefizentzia-etxeen lana udal eta diputazioen eskuetara pasa zen eta umezurtzak zaintzen zituzten instituzio edo sehaska etxeak sortu ziren –kutsu katoliko sakona izaten jarraitu zuten arren–. Inudeak estu hartu zituzten eta haien gaineko kontrola areagotu, araudiak zorroztu eta inudeak bi multzotan banatu: barrukoak eta kanpokoak.

Haur "ilegitimo" bat izaten zuten ezkongabeak sehaska etxe barruan egotera derrigortzen zituzten, amatasuna "piztuko" zitzaielakoan. Aldiz, kanpoko inudeak ezkonduetako emakume pobreak izan ohi ziren eta haur espositoak zaintzea beste diru-sarrera bat zen haietaz; gainera, askotan haur hori baserriko lanetan edo beste ofizio batean hasten zen koskortzean. Hernanin, adibidez, 1900 eta 1944 artean 25 haur itzuli zituzten Villabonako Faisoron ze-

***Kati Horna
argazkilariaren begia***

Edoskitzea irudikatzen duen argazki ezagun honen egilea da Kati Horna (Kati Deusch zuen jatorriko deitura). argazkilari hungariar anarkistak lan ugari egin zituen fotokazetari gisa eta tartean 1936ko gerra zibilean ibili zen, Bartzelona eta Valentzian barrena. Argazki hau eta hurrengo orrialdekoa 1937an atera zituen.

"Hori gertatu al zain? ekarri ezan, nik haziko dinat"

1 936ko Gerra aurrean eta ostean bi aldiz inude izan zen Anttoniren [ezizena] historia da honakoa. Tolosatik gertu, baserrian zuen bizibidea, senar eta bost haurrekin, beste emakume askok bezala, berak zeraman baserriko lanen zama, haren iloba lhintzak kontatu digunez.

Behin, ondoko herrian pilota partida jokatzeko ari zirela, jokalarietako bati pilotak lokian jo eta ziplo erori zen: frontoian bertan seko geratu zen gizona. Hildakoa ezaguna zen, herriko medikua izanagatik, eta haren alargunak bi seme eta alabarekin egin behar izan zuen aurrera, baina bularra erretiratu zitzaion trantzearen ondorioz; esnea moztu.

"Hori gertatu al zain? -galdetu zion Anttonik jazotakoa kontatu ziotenean- Ekarri ezan, nik haziko dinat". Eta hala, bere umearekin batera bular oparoetatik eman zion esnea jaoberriari. Hasieran hilabete batzuetako kontua zena, azkene-rako ia bi urtez izan zuten etxean ondoko herriko medikuaren eta haren alargunaren haurra. Anttonik elkartasunez egin zituen inude lanak, beharrak eskatuta eta bularrek emandako baliabideari probetxua ateratzeko.

Gero, gerra ostean, Fraisoroko sehaska etxetik beste haur bat eka-

rri zuen: Joakin. "Ahal zuenak alde egiten zuenez", haren amak ere gauza bera egin zuen, Argentinara egin zuen ospa; baina bi seme utzi zituen Fraisoron, ezezagunak zaizkigun arrazoiengatik. Haur esposito bezala hartu zituzten Gipuzkoako familia banatan bi anaiak, eta nagusitu ziren arte ez zuten elkarren berri izan.

Anttonirentzat dirutxo bat gehiago ekartzeko abagunea zen inude izatea. Baina denborak aurrera egin eta Joakin semetzat hartu zuten azkenean. Hala ere, mutikoak izaera menderakaitza erakutsi zuen baserrian gazte-gaztetik, "...ez soroan, ez ganaduan, ez morroi...", ihes egiten zuen sarritan. Hernanira ere eramane zuten, Anttoniren ahizparenera, baina alferrik, *alproja* deitzen zioten. Harik eta 22 urte ingururekin jakin zuen arte haren ezinegonaren zergatia: ez zen familia horretan jaioa.

Behin eta berriro joan zen Fraisoroko artxibo eta liburuak arakatzera eta anaia aurkitu zuen, baita Argentinatik bueltan Madrilen bizi ziren ama eta arreba ere. Halaxe baretu ahal izan zuen barruko arra, txikitan abandonatu izanak bizitz baldintzatu zionaren kontzientzia hartu zuenean.

goen sehaska etxera -kanpoko inudeek zaindu ostean-, kopuru osoaren %18,51 baino ez; gainerakoak familiek seme-alabatza hartu zituzten.

Inudeak bizirauteko ziren inude: ordainetan jasotako "soldata" oso kaskarra zen eta ezinezkoa zen haurrak zaintzetik eltzea beteta edukitzea; esaterako, Gipuzkoako Diputazioak sehaska etxeetako inudeei hiru hilean behin ordaintzen zien jorrala lan merkatuko baxuenetakoa zen. Administrazioaren jarrera hipokrita xamarra zen beraz, eredia aldatzeko neurriak exijitu bai, baina inudeen

baldintza materialak ez zituen aldatu.

Eskasian ibiltze horrek inudeen estereotipo negatiboa zabaldu zuen gizartean. Hirietako burgesentzat inudea etxean edukitzea prestigio zeinu bat zen arren, hurrez arduratzen ziren inudeak klase baxuko zerbitzariak besterik ez ziren haientzat. Hala ere, inude horiei estatus handiagoa aitortzen zieten haur abandonatuek arduratzen ziren inudeei baino. Azken hauek, pobreak izateaz gain, gizartearen latsa zaintzeaz arduratzen ziren: haur abandonatu edo ilegítimoak, hots, ezkontzatik kanpo jaio ziren haurrak.

KUTXA FOTOTEKA

DONOSTIAKO POSTALETAKO INUDE HAIEK.

XIX. eta XX. mende hasierako familia burgesetan inudea izatea klase sozialen arteko marra loditzeko modua zen. Aitzitik, postal horietan ikusten diren inudeak ez ezik (goian, irudi txikian), baziren diru-sarreraren baten truke haur abandonatuak zaintzen zituztenak edota elkartasunagatik auzokoen haurrak hazten zituztenak. Alor produktiboaren eta erreproduktiboaren bereizketa kapitalistarekin talka egiten zuen haien jardunak.

ESKEMA KAPITALISTA ZALANTZAN

Paradoxa baten adierazle ziren inudeak: beren existentziak talka egiten zuen *higienistek* –osasunarekin kezkatutako mugimendu liberala– alor produktiboa eta erreproduktiboa bereiztearen ideiarekin. Teoria horren arabera, gizonei zegokien familia ekonomikoki soldatapean sostengatzea; emakumeak, berriz, etxe-ko zaintza arduratzen ziren, estatistiketatik at. Eta zer ziren inudeak? Non kokatzen ziren esfera publiko eta pribatuaren eskema horretan?

Inudeek garaiko kategorio horiek zalantzan jartzen zituzten, ofizialki haien egitekoa lantzat hartzen ez zen arren, horren existentziaren lekuko zirelako: Diputazioak berak ordaindutako lan erreproduktiboa zen. Hortaz, monetarizatu bai, baina enplegu gisa aitortua ez.

Horrek, haien inguruko oroimena lausotzea baizik ez du ekarri: erregistro ofizial guztietatik kanpo zegoen inudeen jarduna, ez dago arrastorik errolda ofizialetan, nahiz eta sehaska etxe-ko haur abandonatuak zaintzen zituztenen kasuan administrazio publikoarentzat egiten zuten lan. Ez zen lanbidetzat hartzen. Akaso gorputzetik abiatzen zen baliabide bat zelako bularra ematea? Emakumeek soilik bete zezaketen funtzioa, bide batez esanda. Baina inudeen lana ez zen edoskitzera mugatzen, beste di-

mentsio kultural bat ere hartzen zuen, emakumeen arteko elkar laguntza sareak tarteko.

LANBIDE BATEN DESAGERTZEA

Amatasunaren esentzialismoak gora egin ahala, kolektibo deserosoa izaten hasi zen inudeena. Elkartasun sareak eta, batez ere, ekonomia neoklasikoa hausten zuten figurak sobran zeuden, antza, XX. mende erdialdean industrializazioak ekarritako gizartean. Eraldaketa asko gertatu zen ordurako: hirien zabal-kundea, garraioen hedapena, bizimodu tradizionalaren eta landa eremuaren gainbehera, migrazio handiak... baita kide gutxiagoko familia eredu burgesaren nagusitasuna ere.

Ezkontzatik kanpoko amatasunaren estigma erabat desagertu ez zen arren, indartsuagoa zen emakumeek euren haur biologikoa kosta ahala kosta zaindu behar zutela inposatzen zuen pentsamoldea. Hala, abandonu tasa asko jaitsi zen eta sehaska etxeak hustu.

Formulako esnea ere urte horietan egin zen ezagun, haren ondorioz bularretan esnea zuen emakumea jada ez zen ezinbesteko haur jaioberria elikatzeke. Edoskitzea merkatutik aterata zen behin betiko, etxe-ko eginbehar femeninoen zere-rrandan sartzeko, eta inudeen zeregina galbidean jarri zen. ●